

Litteratur

Anu Pylkkänen: »... till halva säng - lås och nycklar«

Puoli vuodetta, lukot ja avaimet. Nainen ja maalaistalous oikeuskäytönön valossa 1660-1710. (...til halva säng - lås och nycklar. Allmogekvinnan och hushållet i ljuset av rättspraxis 1660-1710), Helsinki 1990.

Anmäld av Lena Törnblom

Det är förhållandevis få finska forskare som undersöker stormaktstidens problem. Kanske skall orsaken sökas i bristande språkkunskaper eller är det kanske en rädsla för gamla handstilar? Anu Pylkkänens rättshistoriska doktorsavhandling om kvinnans ställning på 1600-talet är därför på många sätt betydelsefull och utgör dessutom ett viktigt inlägg inom den kvinnohistoriska forskningen.

I inledningskapitlet diskuteras det kvinnohistoriska dilemmat och metodproblem. Författaren för fram hushållet som en basenhet jämsides med könet och att hon försöker undvika ett antagonistiskt könskoncept. Men det genomförs i praktiken inte konsekvent. Tyvärr begränsas också metoddiskussionen till kvinnohistoriska teoretiker och förenas inte med de metodiska resultat som uppnåtts av forskningen kring stormaktstiden. Därför kan avhandlingen, paradoxalt nog, som kvinnohistoria utgöra en viktig milstolpe, samtidigt som den, som ett arbete om förhållandena under stormaktstiden, är metodiskt gammalmodigt och inte tillför något väsentligt nytt.

I den övergripande problemställningen konstateras att forskningsuppgiften är att undersöka vilka faktorer som upprätthöll könssystemet. Det är det »verkliga« livet för en kvinna på landsbygden som undersöks och inte enbart hennes formella rättsliga ställning. Anu Pylkkänen strävar till att avgöra vilka de essentiella frågorna i vardagslivet var utgående från kvinnans civilstånd. I praktiken reduceras dock »kvinnan på landsbygden« till allmogekvinnan och bland annat ståndspersonerna faller utanför liksom också de kvinnor som stod nederst på den sociala rangskalan.

Kronologiskt avgränsas undersökningen till åren 1660-1710. Perioden motiveras med påståendet att livet var relativt stabilt med undantag för nödåren 1695-97. Ändå var det knappast fråga om någon statisk samhällsutveckling, det förekom bondeuppror i Karelen och våldsamheter i Elimä fortsatte ännu på 1680-talet. Fastän utskrivningarna till militären under stora nordiska kriget nämns så anser Pylkkänen att de inte i någon större omfattning skulle ha påverkat kvinnans ställning. Ändå skickades redan år 1700 var fjärde arbetsför man till fronten och årligen

uttags sedan ytterligare 1200-1500 man. I förhållande till hela befolkningen blev de demografiska följderna betydande. Författaren beaktar dock inte hur kvinnornas ställning påverkades av det kvinnoöverskott som växte under det stora nordiska kriget.

Källäget för avhandlingen är komplicerat och undersökningen baseras huvudsakligen på de renoverade domböckerna med häradsrätternas protokoll. Geografiskt har undersökningen lagts upp så att tre olika områden, totalt nio socknar, har jämförts med varandra. Nyland, Tavastland och Kexholms län faller helt utanför och man kan fråga sig hur väl urvalet egentligen representerar Finland. I och med att stickprovsocknarna kombineras med stickprovår minskar källunderlaget ytterligare fastän det kompletteras med det ofullständiga domboksregistret i riksarkivet i Helsingfors. En bättre lösning skulle förmodligen ha varit en koncentration på ett eller två häradar med genomgång av samtliga protokoll. Det finns många invändningar mot den statistiska användningen av domböcker i detta fall. Den bygger på grundantagandet, att rättsfall som är intressanta för undersökningen av kvinnans ställning skulle vara jämnt fördelade, en viss procent årligen och i varje socken.

Det är helt klart att den historiska verkligheten inte kan ha fungerat på det sättet. Den ekonomiska grundstrukturen var mycket olika i landets olika delar och de regionala skillnaderna stora. T. ex. utskrivningarna måste ha drabbat det arbetskraftskrävande svedjebruket hårdare än åkerbruket. Under kriser kunde också vanligen dolda samhällsfaktorer komma fram på tingen. Man kan tänka sig att hungeråren 1695-97 slog exceptionellt hårt mot de fattiga och jordlösa kvinnorna, produkten av den demografiska snedvridningen. Under hungeråren förekommer också i domböckerna rättsfall som berör denna kvinnogrupp, bl.a. likfynd, kannibalism och kringströvande tiggerskor. Genom att Anu Pykkänen baserar sin undersökning på typår och nödåren faller utanför så när hon aldrig denna kvinnogrupp och deras livsfrågor. Kombinationen stickprovsocknar och typår reducerar källunderlaget till protokoll från endast 223 ting. Det ger ett stickprov som inte kan betraktas som signifikant för utvecklingen i Finland under de femtio åren före 1710.

I behandlingen av målsmanskap och förmyndarskap tecknas först den juridiska utvecklingen och slutet av 1600-talet framstår som en period då kvinnans juridiska ställning diskuterades och ändrades. Den redovisade förändringen var påtvingad uppifrån och förefaller inte att, i någon högre grad ännu under den undersökta perioden, ha nått den praxis som rådde i häradsrätterna.

Författaren analyserar utgående från ett enda år den kvantitativa förekomsten av vissa typer av rättsfall. Tyvärr frågar hon sig aldrig varför några typer förekommer medan andra kanske saknas. Hon tar inte heller hänsyn till att exempelvis en hög frekvens av återkrävda skulder ofta korrelerar med missväxtår. Syftet med analysen av vilka typer av händelser och företeelser som behandlades på tinget är att ge en bakgrund till kvinnornas framträdande på tinget. Pykkänen ger visser-

ligen flera exempel på hur kvinnor uppträdde själva eller genom ombud. Underlaget blir dock så litet att den enda syntesen är att praxis varierade.

Vissa aspekter på kvinnorna och tingen blir helt obehandlade. Exempelvis kvinnornas framträdande som edgärdsmän nämns överhuvudtaget inte. I syntesen för målsmanskap och förmynderskap framgår att problemställningen inte helt och hållet har lyckats frigöra sig från ett modernt antagonistiskt könskoncept.

Frågan om kvinnornas arv utgör ett centralt avsnitt i avhandlingen. Tyvärr förblir det ganska oklart vad som egentligen var praxis. Anu Pylkkänen bjuder på enstaka citat medan läsaren efterlyser en regelrätt ekonomisk analys. Hur stor var egentligen hemgiften i Karelen? Kan den jämföras med de yngre sönerns arvedelar? Hur mycket var ett hemman egentligen värt? Det är frågor som varken ställs eller besvaras. Problemställningen stupar igen på det snäva källunderlaget. Ett större underlag skulle ha gett priser, värderingar och andra uppgifter för att besvara dylika frågor. Då skulle det ha varit möjligt att uppskatta döttrarnas andelar i daler och jämföra dem med sönerns. Nu konstaterar författaren utan närmare motiveringar att de karelska kvinnornas arv var anspråkslösa och bestod av boskap, spannmål, pengar och kläder. Hon bortser exempelvis från att kläder kunde vara en dyr kapitalvara som skulle räcka livet ut.

Äktenskapet förändrade kvinnornas liv på ett avgörande sätt. Till de bästa avsnitten i avhandlingen hör behandlingen av valet av äktenskapspartner i Satakunta. Författaren har skapat en typindelning som är mycket belysande. Frågeställningen är givande och kunde gärna ha utvecklats ytterligare. Hon poängterar bland annat att äktenskap kunde vara ett sätt att få en soldat till gården.

Kvinnornas kriminalitet skiljde sig från männens och kvinnorna anklagades främst för sedlighetsbrott och barnamord. Kvinnornas ökade krav på äktenskap kommer tydligt fram och binds mycket skickligt samman med den nya kyrkolagen 1686. Utvecklingen av hur kyrkan lyckades ställa krav på den moraliska kontrollen poängteras. Men igen kan man göra några källkritiska invändningar. Lönskalägenas förekomst i ett så pass litet källmaterial behöver inte ha berott på att kyrkan som institution kunde ställa hårdare krav utan en hög frekvens i en enskild socken sammanhänger ofta med en nitisk kyrkoherde i församlingen.

Kvinnans juridiska ställning som änka analyseras utförligt. En direkt brist i avsnittet är dock att änkor som övertog sin mans tjänst endast behandlas på några få rader. Det var ändå ett fenomen som var typiskt för 1600-talet och som väl skulle ha förtjänat ett eget kapitel. Det skulle ha varit på sin plats med en analys av vilka tjänster som änorna övertog och under vilka förutsättningar.

Slutinttrycket av avhandlingen är ganska blandat. Det finns positiva partier men samtidigt förefaller det som om en grundläggande kunskap om 1600-talets samhälle saknas. Författaren frågar sig ytterst sällan var-

för då hon analyserar häradsrättsprotokollen. Hon uppfattar också den undersökta perioden som mer eller mindre statisk och samhället år 1660 är för henne likadant som år 1710.

Författarupplysningar:

Lena Törnblom, fil.lic., Helsingfors.